

УДК 339.9; 327

Пасічний Р.Я.*

МИТНИЙ СОЮЗ: ДОСВІД КРАЇН УЧАСНИЦЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНИ

В статті розглянуто вплив діяльності Митного союзу Російської Федерації, Республіки Білорусь та Республіки Казахстан на економічну ситуацію в країнах-членах та проаналізовано перспективи розвитку інтеграційних процесів на пострадянському просторі. Визначено вигоди та втрати, які можуть виникати в разі приєднання або збереження теперішнього статусу України по відношенню до МС.

Ключові слова: Україна, Митний Союз, економічна інтеграція, економічний ефект, зовнішня політика, міжнародні відносини.

This article considers the impact of the Customs Union of Russia, Belarus and Kazakhstan on the economic situation in member countries and analyzed the prospects for the development of integration processes in the CIS. Defined benefits and losses that may occur when joining or maintaining the present status of Ukraine against CU.

Стратегічною метою зовнішньої політики Російської Федерації на сучасному етапі її розвитку є відновлення своєї ролі як великої світової держави. Посилити свій вплив на теренах пострадянських держав, РФ намагається, за допомогою різноманітних інтеграційних структур та залучення у них країн бывшего СРСР. Одним з таких інтеграційних об'єднань є Митний союз, який Росія планує розширювати, утворивши на його базі Євразійський економічний союз (до 2015 року), трансформувавши його згодом в Євразійський союз (у період 2020–2025 років).

Питання вступу України до Митного союзу, на сьогоднішній день, набуває особливої актуальності, внаслідок ініціювання низкою українських політичних сил питання проведення референдуму щодо європейського або євразійського вибору нашої держави. Іншими словами, воно перейшло з економічної сфери у сферу політичну. Від розрахунку прибутковості внаслідок вступу, до визначення власної ідентичності та приналежності, відповідно до певних ідеологічних уподобань. Стратегічне завдання РФ є політичним та розрахованим на довгу перспективу, а сьогоднішня пропозиція залучити Україну до Митного союзу подається під виглядом виключно економічної інтеграції із негайним економічним ефектом, позитивним для України. Білорусь та Казахстан уже мають досвід, і не тільки позитивний від перебування у МС. Приєднання Республіки Білорусь до Митного союзу призвело до значних змін у її економіці, які будуть виявлятися і в коротко-, і в довгостроковій перспективі. Одним із найвагоміших наслідків стане те, що дотримання РБ всіх умов участі в МС приведе до значної лібералізації внутрішнього ринку та розвитку ринкових відносин у Білорусі. Прискорене просування цих процесів здатне спричинити значні зрушення у білоруському суспільстві. У результаті приєднання до МС Білорусь

* старший викладач кафедри політології Національного університету «Львівська політехніка».

змушена зменшити тарифи на 2 тис. товарних позицій з 11,5 тис. У 470 позиціях тарифи зросли. Митний тариф на продовольчі товари зменшений до 20 %. У сукупності тарифи знизяться приблизно на 1 %, що свідчить про більшу відкритість білоруського ринку в умовах нового інтеграційного простору. За цих умов підприємства РБ будуть змушені доводити свою конкурентоспроможність навіть на внутрішньому ринку. Це пов'язано з тим, що, попри отримання білоруською промисловістю можливості закуповувати за зменшеними цінами сировину, комплектуючі та напівфабрикати, вона таки програватиме в конкуренції з аналогічними російськими підприємствами, що мають переваги завдяки використанню енергоресурсів за внутрішньоросійськими цінами та близькості до джерел сировини. Внаслідок цього до 30 % підприємств РБ можуть постати перед загрозою реструктуризації та приватизації, а відтак, можуть бути поглинуті російськими конкурентами [2]. Може погіршитися й становище білоруських підприємств легкої промисловості. Незважаючи на вільний вихід на ринки Росії й Казахстану їхніх товарів (без квот і обмежень), вони втрачатимуть власний внутрішній ринок. Не виключена поява дешевої нелегальної китайської продукції, що потраплятиме завдяки реекспорту з території Казахстану. Зі збільшенням пропозиції товарів на внутрішньому ринку зростатиме конкуренція, тому слід очікувати на вимушене зниження цін білоруськими виробниками з метою втримання ринкових позицій. Загалом найочевиднішим плюсом членства РБ в Митному союзі, на думку деяких експертів, є спрощення процедур оформлення експорту-імпорту та єдиних технічних регламентів. Проте доступ білоруських товарів на російський і казахстанський ринки був би достатньо динамічним і у випадку створення звичайної зони вільної торгівлі між РБ і РФ, без акценту на позаекономічних чинниках, тарифних обмеженнях і політичній інтеграції. Нинішні ж умови не надали суттєвого покращення доступу білоруських товаровиробників на російський ринок порівняно з напрацьованими під час формування Союзної держави РФ та РБ [4].

Домінування сировини та продукції першого переділу в структурі виробництва та експорту зробило Росію та Казахстан конкурентами в боротьбі за одні й ті самі зовнішні ринки: нафтопродуктів і металовиробів (частка товарів, що конкурують із російськими, складає в експорті Казахстану близько 90 %). Суперечності при формуванні єдиного митного простору створюють низку ризиків для казахстанської економіки та місцевого бізнесу: загострення конкуренції між виробниками МС на ринках третіх країн; потенційна втрата казахстанськими виробниками внутрішнього ринку; втрата конкурентоспроможності казахстанського виробництва через подорожання імпорту із третіх країн унаслідок запровадження єдиного митного тарифу; витіснення більш конкурентоспроможного імпорту з третіх країн (через переважання російських і білоруських технологій) з перспективою «консервації» технологічної відсталості РК; зменшення коригуючих можливостей регулювання зовнішньої торгівлі в кризових ситуаціях через тарифні й нетарифні важелі регулювання імпорту, у т. ч. застосовувані до ввозу з країн-партнерів; імовірний вплив інвестицій до Росії та Білорусі. [4, с.19]

Таким чином, лібералізація торгівлі й інвестицій призводить до уповільненого розвитку економіки РК, збільшення безробіття та загострення соціально-економічних проблем. У казахстанському експертному співтоваристві висловлюється думка, що, за аналогією з першими етапами створення Європейського економічного співтовариства, Росія при погіршенні кон'юнктури для своїх товарів застосовуватиме завуальовані механізми нетарифного захисту внутрішнього ринку та обмеження імпорту товарів з країн-партнерів, наприклад, застосування до них особливих умов оплати чи зберігання товарів; підвищені вимоги до якості, упаковки чи маркування; обмеження рекламно-інформаційної діяльності; вимога наявності в експортера свого агента на території країни-імпортера.

Як можливий ризик для Казахстану розглядають також те, що йому не вдасться реалізувати наміри поглиблення енергетичної співпраці з Білоруссю, що передбачали поставки казахстанської нафти на білоруські нафтопереробні заводи. У цьому контексті варто зазначити, що однією з причин створення МС стало те, що РФ вважала занадто дорогим і непрактичним митне облаштування кордону з Казахстаном, котрий, по-перше, є найдовшим у світі, а по-друге, кількаразово перетинається залізничною магістраллю, побудованою ще за часів СРСР. Практичнішим, у тому числі і для створення перепон «сірому» проникненню на російський ринок китайських товарів, визначено спільне облаштування кордонів Казахстану. Підтвердженням цьому можна вважати опубліковані на веб-сторінці міністерства фінансів Республіки Казахстан «Коментарі до Довідки про ризики, пов'язані зі скасуванням з 1 липня 2010 року митного оформлення товарів, увезених у Російську Федерацію через російсько-казахстанську ділянку державного кордону, і заходи щодо їх мінімізації»[1].

За підрахунками казахських експертів, через участь Астани в МС вже в цьому році бюджет республіки не дорахується \$ 470 млн. Все тому, що єдиний митний тариф новоутвореного союзу на 92% складається із митних зборів Росії. І практично 90% від всіх митних зборів буде йти прямісінько в російський бюджет, а Казахстану діставатиметься від цього всього братського пирога лише близько 7%. Окрім цього, було б варто взяти до уваги, що з початку цього року на деякі імпорتنі товари, завезені з поза зони Митного союзу (2/3 від загальної кількості), ціни в Казахстані вже підстрибнули ледве не на 50%. Очікується подорожчання продуктів харчування, розмитнення імпортних авто з входженням Казахстану в Митний союз встигли вирости втричі. Як наслідок, опозиційні депутати та казахські громадські діячі, надіслали листа до керівництва країни, в якому назвали входження в Митний Союз «початком кінця незалежного існування» Казахстану й закликали денонсувати раніше підписані угоди [5].

Аналітичні роботи присвячені входженню України в Митний Союз не є однозначними. На жаль, більшість з них є політично заангажованими, і на нашу думку, їм бракує тверезої економічної оцінки. Залежно від політичної орієнтації авторів вони показують або тільки позитивні, або тільки негативні моменти. Саме тому, заслуговує на увагу аналітична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень як політично-нейтральна та економічно обґрунтована.

Прогнози щодо економічного зростання в умовах ініційованого РФ інтеграційного співробітництва в межах «МС + Україна» (ЄЕП) ґрунтуються на таких припущеннях: переорієнтація російського експорту паливно-енергетичних і сировинних ресурсів з ринку країн Заходу на ринок країн ЄЕП, оскільки збільшення поставок російських паливно-сировинних ресурсів України ЄСП сприятиме додатковому зростанню економіки, і як наслідок – розширенню місткості ринку для експорту російської продукції; реструктуризація експортно-сировинної моделі в РФ за рахунок зростання експорту до країн ЄЕП продукції машинобудування; загальне вповільнення зростання промислового виробництва в Росії, пов'язане насамперед з поступовим сповільненням приросту видобутку палива – нафти та газу; розширення взаємного товарообміну продукції обробних галузей промисловості й продукції сільського господарства, тобто продукції, що за своїми конкурентними можливостями не може бути реалізована на ринках інших країн. Мається на увазі передусім машинобудівна продукція, продукція сільського господарства, легкої та харчової промисловостей; витіснення імпорту третіх країн з товарних ринків країн-членів МС та України, створення ефекту переорієнтації імпортних поставок на російські товари в результаті підвищення імпортних мит на товари країн-конкурентів РФ (Китай, ЄС); кон-

центрація транспортно-логістичних можливостей (на противагу конкуруючим зусиллям ЄС щодо створення транзитних коридорів з Китаю в Європу через азіатські країни (із залученням Казахстану, Туреччини), а також усунення загроз для РФ, пов'язаних із розвитком транзитного коридору Балтійське–Чорне море.

Отже стимулом для приєднання до Митного союзу Україні будуть запропоновані більш дешеві енергоносії, скасування мита на торгівлю енергоносіями, потенційне збільшення експорту продукції вітчизняного виробництва до країн-членів Митного союзу, розвиток кооперації та зменшення трансакційних витрат. Прогнози щодо збільшення ВВП України робляться в ширшому діапазоні – від 1,5 % щорічно до 15 % до 2015 року. [3, ст. 51-52].

Разом з перевагами, у цій доповіді, автори виводять наступні ризики інтеграції України з країнами митного Союзу: консервація статус-кво в поточній конкурентоспроможності України (сировинний профіль зовнішньої торгівлі, низька додана вартість, неконкурентна продукція); перебирання та посилення ризиків для національної економіки, що впливають із глобального позиціонування країн МС у світовому поділі праці; погіршення структури імпорту (зниження його технологічного рівня через зростання імпортних тарифів та переорієнтацію на російських постачальників – особливо актуальне для імпорту транспортних засобів); консервація високого рівня енергозатратності українського ВВП (через зниження цін на енергоносії та демотивацію виробників до модернізації та енергоефективності); потенційна втрата контролю над профільними для України виробництвами (через дружні та недружні поглинання потужнішими конкурентами з РФ); втрата поточної порівняльної конкурентоспроможності внаслідок посилення геоекономічної потуги РФ та/або через зниження конкурентоспроможності українських виробників через зміну митних тарифів (актуально для наступних експортних позицій: чорні метали, продукція АПК та продовольство, добрива). [3, ст. 38].

Питання входження України у Митний Союз є непростим і в першу чергу це рішення мусить бути економічно обгрунтованим, а не політично заангажованим. Україна, на сьогоднішній день, перебуває в доволі вигідному положенні у тому сенсі, що може спокійно поспостерігати, як відбувається взаємодія трьох пострадянських країн у Митному Союзі, зважити всі «За» і «Проти», повчитись на помилках інших, після чого зможе запропонувати свої умови чи варіанти співпраці.

Список використаних джерел

1. Комментарии к Справке о рисках, связанных с отменой с 1 июля 2010 года таможенного оформления товаров, ввозимых в Российскую Федерацию через российско-казахстанский участок государственной границы, и мерах по их минимизации [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minfin.kz/structure/data/tom_souys.htm
2. Зеленкова, А. Какие неприятности несет Беларуси ЕЭП и Таможенный союз? 16.01.2011 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gazetaby.com/index.php?&sn_nid=33743&sn_cat=34
3. Перспективи взаємовідносин України і Митного союзу Республіки Білорусь, Республіки Казахстан та Російської Федерації / А. В. Єрмолаєв, І. В. Клименко, Я. А. Жаліло, Н. Є. Пелагеша [та ін.]; за ред. Я. А. Жаліла. – К. : НІСД, 2011. – 72 с.
4. Сержанович В. А. Выгоды Беларуси от Таможенного союза неочевидны. 22 октября, 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.belmarket.by/ru/97/1/7696/>
5. Янукович і казахська правда про Митний союз – [Електронний ресурс] <http://glavcom.ua/articles/459.html>